

Humor w perspektywie kulturowo-językowej

STRATEGIE KONSTRUOWANIA TREŚCI HUMORYSTYCZNYCH W NIEMIECKICH
ORAZ BRYTYJSKICH PROGRAMACH TYPU PANEL SHOW

Mgr Kamil Iwaniak
Uniwersytet Śląski

Humorologia

- ▶ młoda dziedzina językoznawstwa
- ▶ humor i jego rola w dydaktyce, tekstach literackich, publicystycznych, perswazyjnych
- ▶ umożliwienie refleksji socjolingwistycznej i kulturoznawczej
- ▶ panel shows

Hipotezy oraz cele badawcze:

1. Hipotezy:

- ▶ istnienie humoru typowego dla konkretnej społeczności, który jest skutkiem wcześniejszych procesów geopolitycznych i socjokulturowych
- ▶ występowanie różnic w konstruowaniu humoru w programach brytyjskich oraz niemieckich

Cele badawcze

2. Cele:

- ▶ zaprojektowanie hybrydowego modelu analitycznego, który zapewni przejrzystość i wszechstronność językowo-kulturowej analizy korpusowej
- ▶ wskazanie na strategie językowe oraz socjolingwistyczne stosowane w programach rozrywkowych typu panel show
- ▶ analiza specyficznych kulturowo zależności występujących między rodzajami i formami humoru, a zastosowanymi strategiami służącymi rozbawieniu publiczności.

Panel Shows

- ▶ Popularny w badanych kręgach kulturowych gatunek programu (QI, WILTY, Genial daneben, Dings vom Dach)
- ▶ znane medialnie postacie
- ▶ nagrywane przed żywą publicznością
- ▶ komentarze w postaci żartobliwych, spontanicznych wypowiedzi, mające ukazywać błyskotliwość panelistów
- ▶ kwestie zajmujące opinię publiczną w danym momencie, a także zagadnienia utrwalone w kolektywnej pamięci danej społeczności

Analizowany materiał

- ▶ Analiza 50 konwersacyjnych sytuacji komicznych - treści dyskursywne, rozbudowane dowcipy.
- ▶ Dyskurs za Reisigl (2010: 36) wieloperspektywiczne semiotyczne wiązki komunikacyjnych praktyk społecznych, składające się z wzajemnie powiązanych, równoczesnych i sekwencyjnych działań językowych oraz innych działań semiotycznych, które konstytuują rzeczywistość społeczną i są przez nią konstytuowane.
- ▶ Pulsy: następujące po sobie epizody, składające się na akcję dowcipu (Brzozowska 2000: 26), które mogą być traktowane jako zestawione ze sobą akty mowy.

Humor

- ▶ Cecha charakteru, osobowości (za Passi 1980: 231; Gołaszewska 1987:21; Drosdowski 1990: 320; Scheel 2017: 11)
- ▶ właściwość obiektu (Garczyński 1989: 10-11)
- ▶ jedna z cech współkonstituujących osobowość człowieka/ powodujący rozbawienie sposób przedstawienia wybranych treści Słownik Języka Polskiego pod redakcją Szymczaka (1998: 711)
- ▶ zespół różnorodnych zjawisk na płaszczyźnie indywidualnej społecznej (Rynkiewicz 2012: 2; Żygulski 1985: 7; Bergson 1995: 8-9)
- ▶ Potencjał humorystyczny - zespół intencjonalnie wykorzystywanych przez nadawcę zabiegów (poza-)językowych, realizowanych w konkretnym akcie mowy i odwołujących się do danych realiów socjokulturowych, współdzielonych z odbiorcą.

Metodologia 1 - pragmalingwistyka

- ▶ użycie systemu w określonych warunkach sytuacyjnych, społecznych i kulturowych
- ▶ modelu S.P.E.A.K.I.N.G. (sytuacja, uczestnicy, (ends) cele, (acts) forma i treść aktów komunikacyjnych i sposób ich skomponowania czasowego, sposób mówienia, kanały komunikacyjne, normy interakcji i interpretacji oraz gatunki tekstu)
- ▶ Ends oraz acts > podział aktów mowy (Searl) oraz teoria kompetencji językowej Austina, język jako działanie
- ▶ Presupozycja (konwersacyjne oraz konwencjonalne)
- ▶ (Awdiejew 1984: 115; Tabakowska 2001: 217)

Pośrednie oraz bezpośrednie akty mowy oraz implikatury konwersacyjne

- ▶ implikatury konwersacyjne Grice'a.
- ▶ Naruszenie jednej z maksym (ilości, jakości, odniesienia, sposobu) skutkuje powstaniem impulsu (trigger)
- ▶ Przypomina to mechanizmy opisane w teorii inkongruencji, wyjaśniającej konstrukcję żartu oraz jej kognitywne przetwarzanie zachodzące w umyśle słuchającego.
- ▶ Implikatury zmuszają do czerpania z wiedzy kulturowej.
- ▶ Everett (2019: 342): Maksymy Grice'a nie zastępują kultury. One zakładają jej obecność.
- ▶ Rozumienie aktów mowy opiera się na istnieniu wspólnych schematów kulturowych. Schematy kulturowe obejmują obszary wiedzy leżącej u podstaw wielu znaczeń językowych (Sharifian 2016: 39)

Metodologia 2 - Kognitywne teorie humoru

- ▶ Model rozwiązywania niespójności autorstwa Sulsa:

Porządkowanie informacji -> niespójność -> znalezienie reguły kognitywnej tworzącej spójność między puentą, a treścią wprowadzającą

- ▶ SSTH – semantic script based theory

Skrypt - struktura kognitywna języka, która w sieci semantycznej przechowuje wewnątrz zorganizowaną wiedzę o świecie nabytą przez danego człowieka (Raskin 1985: 81)

Forabosco (1992: 59-60)

General theory of verbal humour

- ▶ język (language)
- ▶ strategia narracyjna (narrative strategy)
- ▶ cel (target)
- ▶ sytuacji (situation)
- ▶ mechanizmy logiczne (logical mechanisms)
- ▶ skrypty (script opposition)

Metodologia 3 – lingwistyka kulturowa

- ▶ „prawdopodobnie cała wiedza kulturowa i znajomość języka to schematy kulturowe, a żywa kultura i użycie językowe to owe schematy w działaniu”. Schematy kulturowe uchwytyjają konstruowane kulturowo i ujęte w formie leksemów znaczenie encyklopedyczne (Palmer 1996: 63)
- ▶ Schematy kulturowe stanowią kulturowo konstruowaną podgrupę schematów poznawczych (Sharifian 2016: 39).
- ▶ Schematy poznawcze to także powtarzające się struktury poznawcze stanowiące wzorce rozumienia i rozumowania, często powstające na podstawie znajomości naszego ciała oraz doświadczania kontaktów społecznych (Sharifian 2016: 38).

Paradygmat kognitywny

- ▶ Skrypty - domena kognitywna, ramy interpretacyjne
- ▶ Wieloznaczność jednostek leksykalnych - sieciowy model znaczenia, rozszerzenia metaforyczne, otwarta definicja słowa, prototypy i stereotypy
- ▶ skojarzenia, ładunek emocjonalny i wartościowanie > wtórna aktywacja znaczeń, konotacje, poznawcze metafory kulturowe, proces amalgamacji pojęciowej
- ▶ Mechanizmy logiczne:
np. Redukcja pola > zmiana perspektywy
związek figura-tło > zależność trajektor – landmark
tworzenie analogii > metafory konceptualne

Przykład 1

- ▶ (2:55- 3:06) Genial daneben, 324
- ▶ LA: „Das ist ein Phänomen bei Parkinson-Patienten. Wenn sie das Gebiss rausnehmen, das Gebiss zittert für sie weiter im Glas“
- ▶ (tł K.I.: "To zjawisko dotyczące chorych na Parkinsona. Jak wyciągają sztuczną szczękę to ona drży dla nich dalej w szklance")
- ▶ NS: Monolog utrzymany w poważnym tonie
- ▶ TA: chorzy na Parkinsona
- ▶ SI: Beantworten einer Frage
- ▶ SO: przedmiot v.s. materia ożywiona; współczucie vs. oziębłość uczuciowa
- ▶ LM: field restriction

Przykład 2

- ▶ (1:52- 2:15) Would I Lie to You? (sezon 10, specjalny odcinek świąteczny)
- ▶ LA: 1: „Now tell us about your Christmas Day. I imagine there is much more structure to it. And respect is the word that is coming to my mind“
- ▶ 2: „ Aha....thanks Rob. I think, I have a quite normal Christmas day“
- ▶ 1: „ I imagine bucksfizz at 11?“ 2: „No, we don't book a band“
- ▶ NS: (self-deprecating humour), dowcip słowny
- ▶ SI: Dzień świąteczny
- ▶ SO: 1- wyobrażenie vs. stan faktyczny oraz 2 - napój vs. zespół
- ▶ Disjunktory (we don't book any band) i Konnektory (bucksfizz)
- ▶ LM: 1- naruszenie maksymy ilości 2- Wieloznaczność oraz naruszenie maksymy odniesienia

Badanie pilotażowe - wnioski

- ▶ Strategie humorystyczne, w tym mechanizmy logiczne obecne w programach typu panel-show:
- ▶ opozycja skryptów
- ▶ ignorowanie presupozycji
- ▶ fałszywe wnioskowanie/ pseudologiczne implikatury
- ▶ garden path sentence
- ▶ wieloznaczności semantyczne
- ▶ zlekceważenie maksym konwersacyjnych
- ▶ trawestacja

Humor agresywny

- ▶ riposta
- ▶ hiperbola (exemplum)
- ▶ stereotypy i wiedza kulturowa
- ▶ pytania retoryczne
- ▶ symplifikacja
- ▶ polaryzacja
- ▶ antyteza
- ▶ pogwałcenie maksymy szlachetności/ skromności/ aprobaty
- ▶ słowa wartościujące inherentnie/ adherentnie
- ▶ argumenty ad personam

Brytyjskie oraz niemieckie panel shows

- ▶ A. Wielka Brytania:
- ▶ mocniej zaznaczone różnice klasowe/ społeczne
- ▶ częstszy humor agresywny (wyraźniejszy target)
- ▶ wielopulsowość poszczególnych aktów
- ▶ bardzo częsty humor charakterów/ typów
- ▶ zauważenie oczywistości, poprawne wnioskowanie, często zestawione z mocnym zaangażowaniem emocjonalnym (angry logic)
- ▶ zwracanie się do publiczności

Brytyjskie oraz niemieckie panel shows

- ▶ B. Niemcy: częstszy humor seksualny
- ▶ częstszy humor skatologiczny
- ▶ rzadsza autoironia
- ▶ wyraźniejsze różnice w odbiorze między panelistami, a widzami

Plany i perspektywy:

- ▶ rodzaje humoru
- ▶ zrozumienie i pokazanie różnorodności form humorystycznych
- ▶ Przygotowanie opisu figur retorycznych wykazujących potencjał humorystyczny np. antymetaboli, chiazmu, emfazy, elipsy, retardacji itd.
- ▶ Badania socjolingwistyczne poświęcone stereotypom
- ▶ Analiza zebranego materiału przy użyciu opracowanych narzędzi metodologicznych. Udzielenie odpowiedzi na pytanie o konstruowanie humoru mówionego w programie typu panel show. Konfrontatywna analiza zebranego materiału w celu zdiagnozowania różnic oraz zbieżności typu ilościowego i jakościowego w generowaniu humoru pomiędzy brytyjskimi i niemieckimi programami

Bibliografia

- ▶ Awdiejew, A. „Sytuacja jako struktura sensu”. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze 79 (1984): 103-122
- ▶ Bergson, H. (1995): Śmiech. Esej o komizmie. Wydawnictwo KR: Warszawa 1995.
- ▶ Brzozowska, D. 2000, O dowcipach polskich i angielskich. Aspekty językowo- kulturowe, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- ▶ Drosdowski, G. (1990): Duden Fremdwörterbuch, 12 Bd. 5., neu bearb. und erw. Aufl. Dudenverlag: Mannheim
- ▶ Everett D.L. (2019), Jak powstał język. Historia największego wynalazku ludzkości, Warszawa
- ▶ Forabosco, G., 1992, Cognitive aspects of the humor process; the concept of incongruity, „Humor” 5.1/2, s. 45-68. <https://doi.org/10.1515/humr.1992.5.1-2.45>

Bibliografia c.d.

- ▶ Garczyński, S. (1989): Anatomia komizmu. Krajowa Agencja Wydawnicza: Poznań.
- ▶ Gołaszewska, M. (1987): Śmieszność i Komizm. Polska Akademia Nauk: oddział w Krakowie.
- ▶ Palmer, G.,B. (1996), Toward a Theory of Cultural Linguistics, Austin: University of Texas Press.
- ▶ Passi, I. (1980): Powaga śmieszności. PWN: Warszawa.
- ▶ Rynkiewicz, J. (2012): Kognitywne spojrzenie na poczucie humoru. In: Via Menti, Nr. 1. S. 85-98.
- ▶ Scheel, T./ Gockel Ch. (2017): Humor at Work in Teams, Leadership, Negotiations, Learning and Health. Springer: Berlin
- ▶ Szymczak, M. (1998): Słownik języka polskiego, T. I i II. PWN: Warszawa.

Bibliografia c.d.

Raskin V., 1985, Semantic mechanisms of humor, Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.

<https://doi.org/10.1007/978-94-009-6472-3>

Reisigl M., 2010, Dyskryminacja w dyskursach, „tekst i dyskurs- text und diskurs” 3, s. 27- 61.

Sharifian F., 2016, Lingwistyka kulturowa, Etnolingwistyka: Problemy Języka i Kultury” 28, s. 34-61.

<https://doi.org/10.17951/et.2016.28.31>

Tabakowska, E.. Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa. Kraków: Universitas, 2001.

Żygulski, K. (1985): Wspólnota śmiechu. Studium socjologiczne komizmu. Państwowy Instytut Wydawniczy: Warszawa.

Publikacje, Iwaniak

1. Ten się śmieje, kto się śmieje ostatni? Obecność humoru na lekcji- przegląd literatury przedmiotu DOI:10.47050/jows.2021.2.49-54 w: Języki Obce w Szkole, Warszawa, lipiec 2021
2. Metafory konceptualne w niemieckich związkach frazeologicznych odnoszących się do ludzkich procesów poznawczych. DOI: https://doi.org/10.25312/2391-5137.15/2021_12ki/ w : Językoznawstwo, Łódź, grudzień 2021, s. 199-210.
3. Trening kompetencji międzykulturowej na podstawie analizy podręcznika do języka szwedzkiego dla uczniów na poziomie średniozaawansowanym Riv start B1 + B2, DOI: <https://doi.org/10.14746/snp.2021.21.03> w: Scripta Neophilologica Posnaniensia, Poznań, grudzień 2021, s. 93-108.
4. Übersetzen als Mittel zur Förderung der Sprachkenntnisse am Beispiel einer Ausstellung zu Erich Maria Remarque w: Caddedu, Dampc-Jarosz, Junk, Meus, Schneider (Hg.), Erich Maria Remarque aus heutiger Sicht, Jahrbuch 2021, Osnabrück: V & R unipress, listopad 2021, s. 283-290.
5. Językoznawstwo kognitywne a niemieckie czasowniki przedrostkowe ze szczególnym uwzględnieniem morfemu "durch", DOI: <https://doi.org/10.19195/0137-1169.41.9> w: Studia Linguistica, Wrocław, sierpień 2022, s. 135-157

Publikacje 2

6. W cieniu wojny. O metaforze konceptualnej i metonimii w opisach wojny - na podstawie wybranych artykułów z Onet.pl, Językoznawstwo 2(17) s. 93-111
7. Weź język pod lupę, czyli paradygmat kognitywny w służbie uczenia się i nauczania języków obcych (Języki Obce w Szkole 4/2022, s. 97-104)
8. Humor in der kulturellen und sprachlichen Perspektive. Strategien zur Humorerzeugung in deutschen und britischen Panel- Shows (Linguistische Treffen, oczekiwana publikacja: czerwiec 2023)
9. „Naziści bez granic”, czyli o postaci nazisty we współczesnym niemieckim dyskursie humorystycznym na podstawie wybranych filmów z kanału Browser Ballett (Etnolingwistyka 35, oczekiwana publikacja: lato/jesień 2023)